

Motion

1980/81:1836

av Lars Werner m. fl.
om åtgärder för att rädda Bergslagen

I Bergslagen i kris

Bergslagen, dvs. det bälte med traditionell bergshantering som finns i landskapen Gästrikland, Dalarna, Närke, Södermanland, Värmland, Västmanland och Norduppland hotas nu av kriserna inom främst skogs- och stålindustrierna. Trots en månghundraårig utveckling av produktionsmedlen och ett sedan många generationer nedärvt yrkeskunnande och trots dessa basnäringars betydelse för *all* industriell utveckling, kommer nu nedläggnings-, avskeds- och permitteringsbuden snabbt.

Många bruksorter är hotade. Om "utvecklingen" får löpa fritt så kommer hela denna region inom kort att köras i botten, med en omfattande bruksdöd och avflyttning som följd. Redan nu är läget för ungdom och kvinnor svårt, då man generellt kan sägas ha haft anställningsstopp inom basnäringarna under stora delar av 1970-talet. En tidigare "sned" arbetsmarknad har blivit än snedare.

Skogen

Skogstillgångarna har under lång tid varit utsatta för rovdrift. Kortsiktiga lönsamhetsberäkningar har medfört att skogsråvaran inte förädlats i tillräckligt hög grad. Kännetecknande för både Värmland och Norra Dalarna är de stora kalhyggen som visar att här har funnits skog som snabbt omvandlats till pengar samtidigt som sysselsättningen stadigt har minskat.

Skogsindustrin sviktar i brist på råvara, investeringar och krav om hög profit. Många pappers- och massafabriker är därför nedläggningshotade.

Malmen och stålet

Gruvdöden har varit förfärande i Bergslagen. Endast ett fåtal gruvor är när detta skrives i drift. Det kan vara ännu färre när motionen behandlas någon gång under 1981. Så snabbt går nu avvecklingen inom detta område.

Handelsstålsindustrin har genom de felaktiga SSAB-besluten tvingats in i en avvecklingskarusell som snurrar allt fortare. De två "stora", Domnarvet och Oxelösund, specialiseras – med personalminskningar som följd. De mindre handelsstålverken är lämnade att självdö. Specialstålsindustrin har fått en rejäl knäck inför 1980-talet genom nedläggningen av Spännarhyttan samtidigt som den övriga specialstålsindustrin i snabb takt avvecklar viktiga

delar av produktionen och samtidigt gör den återstående produktionen beroende av skrot som råvara i stället för malm och tackjärn.

I brist på övergripande planering och ett medvetet program för att rädda och vidareutveckla specialstålsindustrin går den nu in i en period som kommer att medföra att bara en mindre del återstår vid 1980-talets slut.

I denna motion angående utvecklingen i Bergslagen finns inte utrymme för att utveckla vare sig skogs- eller stålpolitiken närmare, utan vi hänvisar till vpk-motionerna på dessa områden.

Naturligtvis är en långsiktig utveckling av dessa näringar den grund på vilken Bergslagens framtid vilar. Utan basindustri uppstår ingen förädlingsindustri.

Den offentliga sektorn

Vid en sammanställning över branscher och yrken finner man att den offentliga sektorn i Bergslagsområdet har färre anställda än i landet i genomsnitt. Det beror delvis på att området har färre statligt anställda än övriga landet, men också på att en större del av befolkningen är sysselsatt inom skogen, skogs-, gruv-, stål- och metallindustrin. Detta visar sig bl. a. genom att Bergslagslänen har färre daghem än övriga landet och att en större andel av de arbetslösa är kvinnor.

Arbetslösheten ökar

Bergslagens kris kan mätas på flera sätt. På grund av basindustriernas uttunning har utflyttningen under de senaste årtiondena varit stor. Framst har ungdomen drabbats, men också kvinnorna har hög arbetslöshet.

Åldersstrukturen förändras. I vissa delar av Bergslagen finns en markant förskjutning av medelåldern mot äldre invånare, vilket på sikt kommer att ställa stora krav på den offentliga sektorn.

Den bästa mätaren på dagens problem är den officiella arbetslösheten, även om den statistiken bara säger en del av sanningen:

Län	Arbetslöshet för omedelbar plac. dec. 1980
Kopparberg	5 741
Gävleborg	6 479
Södermanland	4 459
Värmland	4 997
Västmanland	6 528
Uppsala	2 504
Örebro	4 384
Summa	35 092

Som jämförelse kan påpekas att det i Bergslagslänen går fler arbetslösa än det finns anställda inom hela specialstålsindustrin.

Orsaker till den negativa utvecklingen

Strukturrationaliseringarna i skogsindustrin och inom gruv- och stålindustrin har tillåtits ske på kapitalets villkor. Inga initiativ har tagits från regeringshåll för att få till stånd en utveckling utifrån samhällsekonomiska krav.

Investeringarna i stålindustrin har varit låga. Man har levt gott på de goda åren efter andra världskriget och varit nöjd med att profiterna varit bra.

Detsamma gäller skogsindustrin där rovdriften varit markant.

Stora delar av näringslivet i området är "fjärrstyrt", dvs. makten över jobben och över bruksorterna ligger i ett fåtals händer. Fyra finansfamiljer har i sex mellansvenska län (Bergslagslänen exkl. Norduppland) makten över ca 90 000 anställda. Avgörande beslut om bruksorternas liv och leverne fattas i slutna styrelserum långt från arbetsplatserna. Enbart Wallenberggruppen behärskar ca 60 000 anställda i Bergslagen. Förutom stålet och skogen mjölkar finansjättarna också pengar ur vattenkraften. Vattenkraftverk som är avskrivna sedan lång tid tillbaka fungerar som rena sedelpressar. De snurrar för fullt och berikar aktieägarna. Pengarna som naturligtvis borde investeras för att skapa nya jobb och för att utveckla Bergslagen.

Under hela den industriella utvecklingen i Bergslagen har arbetarna, precis som i landet i övrigt, burit kapitalägarna på sina axlar. Produktionen har många gånger hållits uppe trots svåra förhållanden. Yreksstolthet och plikt känsla har garanterat utvecklingen. Trots godtycke och fåtalsvalde har bruksarbetarna genom sitt arbete stått för relativt välstånd och framåtskridande. Som tack för detta hotas nu stora delar av Bergslagen när profiterna anses för små.

II Utvecklingsmöjligheter finns

Råvaror finns. Malmen och skogen måste också i framtiden vara basen för en fortsatt industriell produktion i Bergslagen. Ett mycket stort yrkenskunnande finns, även om det nu hotas av att skingras i och med nedläggningar och industridöd. Industrianläggningar och energi finns också i Bergslagen. Vattenkraften snurrar vidare och skogen har stora dolda energiresurser värda att satsa på. Nya fyndigheter av silver och guld har gjorts. En vidare prospektering efter legeringsmetaller för stålindustrin är samhällsekonomiskt riktig, eftersom vi nu är utlandsberoende på detta område. Vidareförädling av råvarorna kan skapa många nya jobb men det fordras makt att planera efter samhällsekonomiska mål. Satsning på forskning och utveckling ger framtidsmöjligheter. Inom stålindustrin krävs snabba resultat med de nya reduktionsprocesserna så att malmen i området kan utnyttjas.

Fortfarande finns skog för ett planmässigt utnyttjande. Återskapande av skogsråvaran skulle vara en god grund för industrin att leva vidare på.

Skall detta vara möjligt måste förädlingsgraden ökas samtidigt som nya,

mer skonsamma, skogsbruksmetoder tas i bruk. En kvalitativt ändrad skogshushållning med ökad gallring och röjning är nödvändig. Ett tillvaratagande av de energiresurser som finns i skogen är också en viktig del av en överlevnadspolitik för Bergslagens skogsnäring.

Transportmöjligheterna för exportindustrin är stora. Mälaren och Vänern kan utnyttjas för billig transport av tunga varor. Vidare finns det utmärkta Bergslagshamnar utefter Östersjökusten. Järnvägsnätet är relativt väl utbyggt även om viktiga förbättringar här kan göras.

Produktutveckling – vidareförädling

Inom Bergslagen finns stora resurser och ett mycket varierat kunnande på resp. område, som om det sammanföres kan utnyttjas bättre. Kampanjer av typ "starta eget" och allmänt "uppfinnarjockeyri" kan kanske vara en del av en kamp för att rädda jobben, men betydligt viktigare är ett välplanerat produkt- och processutvecklingssamarbete, som kan erhållas genom samordning av resurser och kunnande. Om man skapar gemensamma utvecklingsgrupper där hela kedjan från råvara till slutanvändare finns med, så har man stora förutsättningar att, förutom en mer anpassad och bearbetad produktion, som ger billigare och bättre slutprodukt, också kunna skapa de kontakter som ger långa och säkra leveranser och avtal med kunden i nästa led av förädlingen.

Ett gammalt ordspråk säger: "Man ska inte gå över ån efter vatten." Det gör man tyvärr i alldeles för stor omfattning inom industrin. Det finns exempel på hur man handlar insatsvaror i produktionen på andra sidan jordklotet, trots att de finns att få i närheten. Det sker naturligtvis av "kostnadsskäl". Det står dock klart att det minsta försök till samhällsekonomiska beräkningar visar, att det är mer lönsamt att handla hemma än borta. Det är *angeläget att minska importinnehållet i produktionen* och samtidigt medverka till att rädda jobben hemmavid.

III Rädda Bergslagen

Utveckla stålindustrin

Stålindustrin kan utvecklas med hjälp av ett nationellt industrialiseringsprogram som innehåller bl. a. följande:

- Ökat byggande, både av industribyggnader, bostäder och offentliga anläggningar.
- Etablering av verkstadsindustri i Sverige – stopp för export av jobben.
- Svenska insatsvaror i svenska exportvaror, som ger minskat utlandsberoende.
- Utvecklande av alternativa energislag och kollektivtrafik.

Detta ger underlag för en ökad förädling inom stålindustrin. Driften vid Spännarhyttan måste behållas och beslut om de nya stålprocesserna, SKF:s Plasmasmelt, ASEA:s ELRED och Bolidens INRED, bör tas omgående. Beroendet av importerat skrot som råvara för stålindustrin måste minskas. SSAB-verken, bl. a. Oxelösund och Domnarvet, utvecklas och garanteras en framtid. SSAB-verken och de mindre handelsstålsverken samordnas med sikte på ökad produktion på importens bekostnad. Då kan jobben räddas på bruksorterna. En övergripande planering för specialstålsindustrin är nödvändig för att förhindra planerade nedläggningar av bl. a. Nyby och Storfors.

Behåll gruvorna

Med en ny stålpolitik kan gruvorna räddas. Inga nedläggningar får ske förrän fyndigheterna är utbrutna. Utökad prospektering efter legeringsmetaller i statlig regi är nödvändig, inte minst ur beredskapssynpunkt, då vi är nästan helt importberoende på detta område.

Snabba insatser måste göras för att rädda gruvorna i Grängesberg, Stråssa och Dannemora.

En nationalisering av de nya guld- och silverfyndigheterna ger vinster som kan användas t. ex. för investeringar i gruvnäringen.

Verkstadsindustri till Bergslagen

Bergslagen har tappat mycket av sitt blod. Men ännu finns ett gediget yrkeskunnande att bygga vidare på. Därför bör etablering av verkstadsindustri ske i Bergslagen. Det samarbete och den integrering av verksamheterna i hela kedjan från malm till färdig produkt, som beskrivs på annan plats i motionen, kan här få stor betydelse för lönsamhet och livskraft.

Stoppa rovdriften på skogen

I hela Bergslagen har det bedrivits rovdrift på skogen. Skogsråvaran har inte förädlats tillräckligt. Övermekanisering och användandet av kemiska medel i skogsbruket har skapat profiter och arbetslöshet. Ökade inslag av gallring och röjning och en högt driven förädling av råvaran ger fler jobb och bättre arbetsmiljö samtidigt som det är förenligt med långsiktiga samhällsintressen. Ett planerat virkesuttag garanterar både tillgång till virke och återväxt.

Förädla papper och massa

Export av massa och halvfabrikat bidrar till råvarubrist och rovdrift. En grundregel är att ökad förädling relativt sett ger fler jobb till mindre energi.

Utveckla träindustrin

Sågade varor och färdiga träprodukter har ett högre värde än timmer. Därför är det viktigt att en ökad bearbetning sker. Då skapas fler jobb i Bergslagen, samtidigt som export kan ske till ett högre värde än om virket är obearbetat. Det påverkar handelsbalansen positivt.

Öka byggandet – bygg ut samhällsservicen

Ett ökat byggande för att fylla de behov som finns inom både bostads- och offentliga sektorn skapar avsättning för både stål- och träindustrins produkter. För varje byggnadsarbetare som kommer i arbete sysselsätts flera utanför den egentliga byggbranschen.

Inom offentliga sektorn finns många behov att fylla, bl. a. daghem, vårdcentraler, pensionärshem, skolor etc. Vidare kan en omfattande handikappanpassning av offentliga och andra byggnader ge stort bidrag till sysselsättning/avsättning inom träförädlingsindustrin.

Ta vara på energin och lägg den i samhällets händer

Bergslagen är rikt på energitillgångar. Vattenkraften bör omedelbart överföras i samhällets ägo.

Försök pågå i Bergslagen med odling av energiskog, och det finns också vissa torvtillgångar. Vidare finns i skogsregionerna mycket virkesspill som kan utnyttjas. En plan för utnyttjande av Bergslagens energitillgångar ger jobb på platsen.

Gemensam marknadsföring

Basnäringarna behöver samordna sin utrikeshandel. Ett handelsbolag för både stål- och träindustri är nödvändigt. Handel med planekonomierna kräver en planering och möjlighet att utnyttja eventuella bytesvaror. Stora order har gått landet förbi på grund av bristande branschsamordning.

Samhällsekonomi avgörande

För att rädda Bergslagen krävs snabba och aktiva insatser. Det privata ägandet av basindustrier och naturtillgångar är ett hinder för planering och

samordning på samhällsekonomiska villkor. En nationalisering av viktiga basnäringar och tillgångar ser vi som en nödvändighet för att nå målen för Bergslagens befolkning. Om rovdrift, utsugning och kortsiktigt tänkande får fortsätta riskerar Bergslagen att bli ett reservat fyllt av minnen från en omöjlig ekonomis uppgång och fall.

IV Åtgärder

Riksdagen bör ställa sig bakom inriktningen av de föreslagna åtgärderna. För att fullfölja inriktningen, för att inventera möjligheterna och för att framlägga ett aktionsprogram behövs en delegation för Bergslagen – En BERGSLAGSDELEGATION. Delegationens sammansättning skall vara sådan att företrädare för fackföreningarna och kommunerna får majoritet.

Hemställan

Mot bakgrund av vad som i motionen anförts föreslås

1. att riksdagen uttalar sig i enlighet med inriktningen av det åtgärdsprogram för att rädda Bergslagen som beskrivs i motionen,
2. att riksdagen hemställer hos regeringen om att tillsätta en delegation för Bergslagen med uppgift att genomföra åtgärdsprogrammet.

Stockholm den 27 januari 1981

LARS WERNER (vpk)

EIVOR MARKLUND (vpk)

NILS BERNDTSON (vpk)

EVA HJELMSTRÖM (vpk)

LARS-OVE HAGBERG (vpk)

HANS PETERSSON (vpk)

i Hallstahammar

C.-H. HERMANSSON (vpk)

BERTIL MÅBRINK (vpk)

RAUL BLÜCHER (vpk)

OSWALD SÖDERQVIST (vpk)

PER ISRAELSSON (vpk)